

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΙΙ29 Θεωρία της Ιστορίας

Ενότητα 16: Έθνος, εθνική ιδεολογία και Ιστορία

Αντώνης Λιάκος

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας - Αρχαιολογίας

Το πρόβλημα: Αποσαφήνιση σχέσεων

- Η ιστορία με τη σημερινή αναγνωρίσιμη μορφή της συμβάδισε με την ανάπτυξη των σύγχρονων εθνών και ανέπτυξε με αυτά μια σχέση εξαρτημένης αμοιβαιότητας. Τα έθνη έχουν ανάγκη την ιστοριογραφία και αυτή έχει ανάγκη από τα έθνη.
- Η σχέση θεσμική αλλά αφορά και την παραγωγή γνώσης και ιδεολογίας.
- Η ιστορία είναι συνυφασμένη με την ανάδυση του σύγχρονου έθνους. Το παρελθόν αποτελεί το κοινό πεδίο ενδιαφέροντος, όπως επίσης και η ανάδειξη αυτού του παρελθόντος στο παρόν και η συγκρότηση ενός ομοιογενούς και ευθύγραμμου χρόνου.

Αμοιβαιότητες και διαφορές 1

- Το έθνος ενδιαφέρεται περισσότερο στην παραγωγή ιδεολογίας (εθνική συνοχή, εθνική υπερηφάνεια, ενίσχυση εθνικής ταυτότητας), η ιστοριογραφία ενδιαφέρεται για την παραγωγή γνώσης για το παρελθόν.
- Η ιστοριογραφία στη διάρκεια της διαδρομής της καθορίστηκε από τις προτεραιότητες και τις ανάγκες του έθνους και στήριξε την εθνική ιδεολογία. Από την άλλη, όμως, το έθνος ενσωμάτωσε τα πορίσματα της ιστορικής έρευνας κάνοντας πιο ανοιχτή την έννοια της εθνικής ταυτότητας.

Αμοιβαιότητες και διαφορές 2

- Βασική στιγμή στη σύμπτωση ανάμεσα στην ιστορία και στην εθνική ιδεολογία ήταν ο γερμανικός ιστορισμός του 19ου αιώνα. Το ζεύγμα αυτό διαδόθηκε και στις άλλες χώρες. Έτσι η δημιουργία της εθνικής ιδεολογίας στηρίχτηκε σε μεγάλα ιστορικά έργα, ιστορίες έθνους. Ενιαία αφηγήματα με πρωταγωνιστή το «λαό» ή το «πνεύμα του λαού». Προσωποποίηση του έθνους.
- Η έννοια του «εθνικού ιστορικού».

Πώς συμβάλλουν οι ιστορικοί στη δημιουργία έθνους;

- Ανακάλυψαν το παρελθόν των εθνών, ή μάλλον ανασηματοδότησαν το παρελθόν και μέσα από μια διαδικασία επιλογών (ενσωματώσεων και αποκλεισμών) και το μετέτρεψαν σε εθνικό παρελθόν.
- Συγκρότησαν συνέχειες με άξονα το έθνος. Απέσπασαν τον εθνικό χρόνο από τις εσχατολογικές του συνιστώσες και τον εκκοσμίκευσαν.
- Δημιούργησαν μια κλασική εποχή, ένα χρυσό παρελθόν, μια εποχή πτώσης, και μια εποχή αναβίωσης (Παλιγγενεσία, Risorgimento, κλπ.).

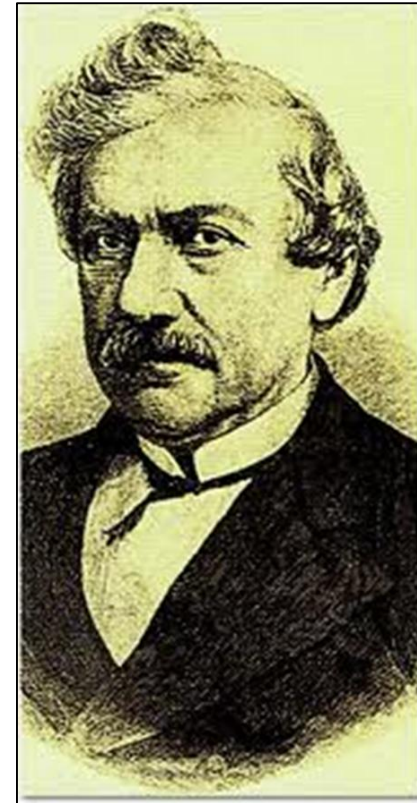

Η «εθνοποίηση» των μαζών

- Η ιστορία ως βασικός συνελεστής της «εθνοποίησης των μαζών» (G. Mosse).
- Η μετατροπή των πολιτισμικών κ.α. χαρακτηριστικών (γλώσσα, θρησκεία, τρόπος ζωής, έδαφος κλπ.) σε χαρακτηριστικά εθνικά. Δηλαδή η 'πολιτικοποίησή' τους, έτσι ώστε να δημιουργείται μια συνείδηση εθνικού συνανήκειν, πολιτικής αυτονομίας του έθνους, σύμπτωσης έθνους και κράτους, εθνοποίησης του κράτους κ.λπ.
- Εκπαίδευση, μνημεία, τελετουργίες, δημόσιος λόγος.

Εικόνα 1.

Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος
(Κωνσταντινούπολη, 1815-1891
Αθήνα)

- «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» 1860-1876.
- Συνέχεια, Πολιτισμός, Ταυτότητα.
- Αρχαιότητα-Βυζάντιο-Νέος Ελληνισμός.
- Ζαμπέλιος, Φαλμεράϋερ, Λάμπρος.
- Κ. Θ. Δημαράς: Βιογραφία.

Διάζευξη

- Η ιστορική επιστήμη δηλ. ενώ ξεκίνησε από το λίκνο του έθνους αναπτύχθηκε ως διεθνής επιστήμη. Από το τέλος του Β΄ Π. Π. άρχισε να αντιμετωπίζει τα έθνη συγκριτικά, ως κοινωνικές οντότητες. Υιοθέτησε μια αποστασιοποιημένη ματιά, αναζήτησε στις εθνικές ιστορίες περισσότερο κοινά χαρακτηριστικά και εξελίξεις, παρά ιδιαιτερότητες.

Οι ιστορικοί ως κριτικοί της εθνικής ιδεολογίας

- Το πρόβλημα: Είναι τα έθνη νέα ή παλαιά; Φυσικές οντότητες ή κατασκευασμένες μέσα από την νεωτερικότητα σχέσεις;
- Προηγείται η εθνική ιδεολογία του έθνους; Ποιοί είναι οι φορείς της;
- Επηρεάζονται οι θεωρίες για το έθνος από το εθνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται;
- Πολλές απαντήσεις, συμπληρωματικές και αποκλίνουσες.

Επίσκεψις λέξεων, αρχή σοφίας

- Ο όρος «έθνος» και οι σημασιολογικές του αλλαγές και δυσκολίες. Έθνος, έθνη στην Αρχαιότητα, στον Μεσαίωνα, στον εντός και εκτός Ευρώπης κόσμο ως τον 19ο αιώνα. Ο όρος έθνος με τη νέα σημασία που απέκτησε μετά από τη Γαλλική Επανάσταση, περισσότερο ομοιογενής όρος, με νέα σημασία.

Στάδια συγκρότησης μιας ιστορικής θεωρίας για το έθνος 1

- Η δημιουργία του κράτους έθνους από τον 16ο αιώνα στη Δ. Ευρώπη. Οι μεγάλες κρατικές οντότητες της εποχής (Γαλλία, Αγγλία, Ισπανία) και η εθνοποίηση των πληθυσμών τους.
- Η Γαλλική Επανάσταση και η έννοια του έθνους ως «συλλογικής θέλησης». Οι θεωρητικές κληρονομιές της Γαλλικής Επανάστασης για το έθνος. Ρενάν: «Το έθνος ως καθημερινό δημοψήφισμα». Ματσίνι: «Πατρίδα είναι η συνείδηση ότι εμείς είμαστε η πατρίδα».
- Ο φιλελεύθερος εθνικισμός: ατομικισμός, οικονομική πρόοδος, πολιτική αντιπροσώπευση, ελευθερία τύπου, αποτελεσματική κρατική γραφειοκρατία. Ο δημοκρατικός εθνικισμός και το 1848.

Στάδια συγκρότησης μιας ιστορικής θεωρίας για το έθνος 2

- Ο γερμανικός ρομαντισμός και η έννοια του πολιτισμικού έθνους.
- Χέρντερ: το έθνος βρίσκεται στο πνεύμα του Λαού (Volksgeist). Φίχτε: Το έθνος φυσική οντότητα. Οι κληρονομιές του γερμανικού ρομαντισμού στα εθνικά κινήματα.
- Έμφαση στην αναβίωση του παρελθόντος, λαογραφία και λαϊκός πολιτισμός. Συνδυασμός με δημοκρατικά, αλλά και αυταρχικά στοιχεία.

Παράλληλη ορολογία

- Αποικιοκρατία, ρατσισμός, εθνικισμός, φασισμός
- Η ευρεία και η στενή έννοια του εθνικισμού (οι εθνικές αξίες υπεράνω όλων των αξιών).
- Ο εθνικισμός στα τέλη του 19ου αι. Εθνικισμός ως ιδεολογία εθνικής συνοχής, κατάφασης κοινωνικής ιεραρχίας, επιθετικότητας απέναντι σε άλλα έθνη, κατάκτησης αποικιών. Εθνικισμός και φυλετισμός. Εθνικισμός και υπεροχή του δυτικού ανθρώπου.

Εθνικισμός στη Δυτική και Ανατολική Ευρώπη

- Πολιτικός και πολιτισμικός εθνικισμός;
- Ο εθνικισμός στην Ανατολική Ευρώπη. Οι μεγάλες πολιτισμικές διαιρέσεις (θρησκευτικές, κρατικές, γλωσσικές). Η ανάμειξη των πληθυσμών. Η εθνοποίηση των πληθυσμών πριν από την εθνική ομογενοποίηση του χώρου. Η διεκδίκηση του χώρου, των μειονοτήτων, των παραδόσεων. Ο εθνοτικός εθνικισμός: περισσότερο πολιτισμικός και αποκλειστικός παρά πολιτικός και φιλελεύθερος.

Ποιοί ιστορικοί παράγοντες δημιούργησαν τα έθνη;

- Γκέλνερ: Η πορεία προς τον εκμοντερνισμό και την εκβιομηχάνιση.
- Ντόιτς: Η πύκνωση της επικοινωνίας.
- Αντερσον: Ο έντυπος καπιταλισμός (δηλ. η διάδοση της τυπογραφίας και του έντυπου βιβλίου). Το έθνος ως «φαντασιακή κοινότητα».
- Μπουρντιέ: Ο ενοποιητικός ρόλος των εθνικών συμβόλων.

Βιβλιογραφία

- Stuart Woolf, Ο εθνικισμός στην Ευρώπη, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995.
- Μπένεντικτ Αντερσον, Φαντασιακές κοινότητες, Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού, Αθήνα, Νεφέλη 1997.
- Ερνεστ Γκέλνερ, Έθνη και εθνικισμός, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1992.
- Ε. Χόμπσπαουμ, Εθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα, Αθήνα, Καρδαμίτσας, 1994.
- Μ. Χροχ-Μ. Τοντόροβα, Εθνικό κίνημα και Βαλκάνια, Αθήνα, Θεμέλιο, 1996.
- Παντελής Λέκκας, Η εθνικιστική ιδεολογία, Αθήνα, Κατάρτι, 1996.
- A. Smith, Εθνική ταυτότητα, Αθήνα, Οδυσσέας, 2000.
- Α. Λιάκος, Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήθελαν να αλλάξουν τον κόσμο; Αθήνα, Πόλις, 2006.

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.0.

Έχουν προηγηθεί οι κάτωθι εκδόσεις:

- Έκδοση διαθέσιμη εδώ. <http://eclass.uoa.gr/courses/ARCH240>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Εθνικών και Καποδιστριακών Πανεπιστημίων Αθηνών 2014. Κώστας Γαγανάκης. «Μάθημα: ΙΙ29 Θεωρία της Ιστορίας. Ενότητα: Έθνος, εθνική ιδεολογία και Ιστορία». Έκδοση: 1.0. Αθήνα 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ARCH9>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (1/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Εικόνες/Σχήματα/Διαγράμματα/Φωτογραφίες

Εικόνα 1: Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος (Κωνσταντινούπολη, 1815-1891 Αθήνα). <http://www.nationalgeographic.gr/iee/bio>

Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (2/2)

Το Έργο αυτό κάνει χρήση των ακόλουθων έργων:

Πίνακες

